ÑAPA
Weekendbijlage
van dagblad Amigoe
zaterdag 14 november 2015

Mediawijsheid

De keerzijde van de vrijheid in de de cyberwereld

Pagina 8 & 9

Inhoud

Voorpagina 1
Inhoud 2
Uitgelicht 3
Gezondheid 4
Advertorial 5
Literatuur 6 & 7
Mediawijsheid 8 & 9
Management 10
Eten & drinken 11
Chinezese gemeenschap op Aruba 12 & 13
Recht 14
Puzzels 15
Beroep onder de loep 16

Foto van de week.

Op de tafel op de porch bij Luuk en Annet van der Wolde in Julianadorp zat onlangs plots deze kikker.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com.

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

CORRECTIE Ari Manse

VORMGEVING Wendela Ataliede
Oscar Vanegas

Aan deze Ñapa werkten mee:

Monique Casimiri, Marcel Truyens, Odette Doest, William ten Veen, Brede Kristensen, May Voges, Shakti-Aroena Lakhi, Mineke de Vries, Judice Ledeboer, Selwyn de Wind, Elton Sint Jago, Miriam de Windt, Nan Stevens, Ken Wong

Thuis.

Keukenfeest

Monique Casimiri

Feestjes waar Antillianen komen kenmerken zich meestal door de wanorde die dat met zich meebrengt. Al heb je logistiek het geheel nog zo goed uitgedacht en heb je overal in huis de schaaltjes met chips, nootjes, kaas en brood staan. Antillianen laten zich niet leiden door de opstelling van de vrouw of heer des huizes. De Antilliaan staat in de keuken.

Ik kan mij geen feest herinneren met Antillianen waarbij de keuken niet het centrum was van het feest. Al van kinds af aan. Hadden wij thuis een feest of een feest bij een oom of tante, het gebeurde altijd in de keuken. Daar werden de familieruzies uitgevochten, daar werden familieleden ook weer verzoend met elkaar. Daar werd het eten voorbereid, maar voordat het de keuken uit kon, ging de schaal eerst daar rond, waarna deze steevast hervuld moest worden. Als kind renden wij nog door het hele huis, daarbij de keuken juist vermijdend, aangezien je daar dan altijd weer handjes en kusjes moest geven aan al die tantes en ooms die net binnen waren gekomen.

De gewoonte van keukenhangen heb ik pas overgenomen toen ik in Nederland kwam studeren. Daarvoor vertoefden wij liever op de porch, juist weg van het toeziend oog van de ouders.

In mijn studententijd zat de studentenkamer altijd vol bij feestjes. Daar viel het minder op dat de Antillianen in de keuken stonden. Er was geen plek om allemaal in de woonkamer te zitten, dus wij stonden in de keuken. Wij regelden de uitvoer van hapjes en de biertjes gaven we wel door. En nog steeds vind je ons daar. Zo ontstond er ook altijd een soort van scheiding tussen de Antillianen die op het feest waren en de Nederlanders die er waren. Zonder iemand daar de schuld van te geven, maar een vermenging vond er nagenoeg niet plaats. Toch kwam ons dat wel eens op kritiek te staan, maar veel hebben we ons daar niet van aangetrokken. In ieder geval niet genoeg om het te veranderen, want we staan nog steeds in de keuken. In de buurt van de koelkast. Daar wordt er gehangen tegen het aanrecht. Natuurlijk staan we daar iedereen gruwelijk in de weg, maar we doen rustig even een stap opzij, om ons daarna weer tegen het aanrecht aan te vlijen.

Er is ons wel eens gevraagd of we weer de kamer in wilden komen, maar los van het bekende 'ja zo meteen' zijn we nooit gekomen. Elk feest weer analyseren we ons suf waarom we toch steeds in die keuken staan. We komen nooit veel verder dan dat de drank dichtbij staat en de hapjes onder handbereik. Onze partners hebben zich er inmiddels bij neergelegd, sterker nog, ze hebben deze gewoonte overgenomen. En samen doorstaan we verhitte discussies over vele uiteenlopende zaken waarna we elkaar met een flinke schouderklop of brasa weer even laten weten blij te zijn elkaar te kennen. Daarbij af en toe een pas opzij zettend voor de vrouw des huizes of voor de kinderen die nu tussen ons door rennen, alle uitgestoken handen ontwijkend van ooms en tantes die nog even gedag willen zeggen.

Uitgelicht.

Corks & Forks

De vierde editie van Corks & Forks bij Landhuis Brakkeput Mei Mei heeft vorige week zaterdag meer dan 1500 bezoekers getrokken. Tijdens het evenement konden gerechten en wijnen uit diverse landen besteld worden. Ook was er gezorgd voor het nodige entertainment.

Foto's: **Selwyn de Wind**

Mens & Psyche.

Rouw op latere leeftijd – deel 1

Op latere leeftijd wordt men vaak geconfronteerd met rouw. Dit komt niet alleen voor bij het verlies van mensen, maar ook bij het verlies van lichamelijke functies, geliefde activiteiten, een vertrouwde omgeving en bij het opgeven van belangrijke doelen. Om verschillende redenen is rouw een centraal thema bij het ouder worden.

Tekst: **Nan Stevens (bewerkt door Milangela Plate)**

Rouw is de term die gebruikt wordt voor het geheel van reacties die optreden naar aanleiding van een belangrijk verlies. Deze reacties kunnen emotioneel, lichamelijk, cognitief of gedragsmatig zijn.

Veel voorkomende emotionele reacties zijn verdriet om het verlies en angst wanneer men aan de toekomst denkt. Boosheid komt ook voor, net als schuldgevoelens, het onvermogen plezier te kunnen beleven en eenzaamheid vanwege het gemis. De lichamelijke reacties zijn vooral stressreacties, zoals hoofdpijn of maagpijn, slapeloosheid, moeheid en verlies van eetlust.

Het onvermogen om zich te concentreren en geheugenklachten horen tot de cognitieve reacties. Huilen, onrust en een toename in het gebruik van alcohol en kalmerende middelen zijn gedragsmatige reacties. Sommige mensen trekken zich terug uit het sociale verkeer. Vroeger dacht men dat deze rouwreacties universeel waren; inmiddels is bekend dat mensen heel verschillend kunnen reageren op verlies. Sommigen blijven rustig zonder aantoonbare rouwreacties.

Rouwtaken

Bij de rouwverwerking horen volgens Worden, auteur van het boek 'Verdriet en Rouw', een viertal taken: het aanvaarden van de werkelijkheid van het verlies; het omgaan met de pijnlijke emoties die het verlies teweegbrengt; het zich aanpassen aan de nieuwe situatie; de relatie een plaats geven en de draad weer oppakken.

Bij normale rouwverwerking wisselen perioden elkaar af waarin de rouwende persoon bezig is met het verlies (de emoties beleven, het ordenen van herinneringen en gedachten) en perioden waarin hij of zij meer gericht is op herstel (opruimen, activiteiten oppakken, sociale contacten onderhouden), volgens Margaret Stroebe en Henk Schut.

Belemmerend en bevorderend

Op latere leeftijd zijn er factoren die de rouwverwerking kunnen bemoeilijken, zoals meerdere verliezen kort achter elkaar, gezondheidsproblemen die leeftijdgebonden zijn of het gevolg van langdurige zorgverlening, financiële problemen. Het sociale netwerk kan het rouwproces bevorderen wanneer dit voldoende sociale ondersteuning biedt; gebrek aan ondersteuning kan de rouwverwerking belemmeren. De veerkracht van de oudere zelf en het succes waarmee verliezen in het verleden zijn verwerkt, zijn ook belangrijk voor rouwverwerking.

Men schat dat 20-30 procent van degenen die een belangrijk verlies meemaken, dit niet goed verwerkt. Dus is de kans redelijk groot dat een nieuw verlies oud zeer oproept. Een combinatie van factoren heeft dus invloed op het verwerkingsproces.

Het verlies van de partner is een ingrijpende levensgebeurtenis die veel mensen treft op latere leeftijd. Door de veelzijdigheid van de partnerrelatie, is het verlies ook veelzijdig. Men mist het dagelijkse gezelschap, de genegenheid, liefde en vanzelfsprekende steun van de partner, de maat bij het verdelen van huishoudelijke taken, de seksuele partner, de vader of moeder van de kinderen en een veilige haven. Er zijn twee grote bronnen van stress, of twee grote uitdagingen bij rouwverwerking na partnerverlies.

Tweeledig model

Aan de ene kant is er het proces van coping of omgaan met het verlies en de emotionele gevolgen hiervan. Alle activiteiten gericht op omgaan met het verlies horen tot dit proces, zoals huilen over het overlijden of over het gemis van de partner, verlangen naar de overledene, herinneringen ophalen en ordenen, veel over de overleden partner praten. Het aanvaarden van de werkelijkheid van het verlies is een belangrijke uitkomst van dit proces. Het beeld van de overleden partner wordt geleidelijk herzien. Op den duur worden de herinneringen aan de partner niet meer pijnlijk, maar worden onderdeel van de blijvende band met hem of haar.

Aan de andere kant is er een proces van rouwverwerking gericht op herstel. Dit houdt in de aandacht richten op het dagelijks leven, de taken overnemen die de partner uitvoerde of vervanging hiervoor zoeken. Om het leven weer op te pakken neemt men tijdelijk afstand van de pijnlijke kant van het verlies. Activiteiten zoeken om structuur aan het leven te geven en sociale contacten onderhouden horen tot deze vorm van coping. Er zijn allerlei beslissingen die genomen moeten worden met betrekking tot de nieuwe situatie: hoe wil men wonen, welke activiteiten worden ondernomen, welk gezelschap wordt opgezocht.

Volgens het dual proces model van Stroebe en Schut wisselen deze twee verschillende vormen van coping, gericht op verlies en op herstel, elkaar af tijdens het rouwproces. Uiteindelijk wordt de relatie met de partner geleidelijk herzien, zodat de verbondenheid met de partner gevoeld kan worden zonder de fysieke aanwezigheid van de partner. Deze verbondenheid biedt troost. Tevens is men op den duur in staat om het eigen leven voort te zetten zonder de aanwezigheid van de partner. Ook heeft men energie en belangstelling voor andere activiteiten en andere mensen.

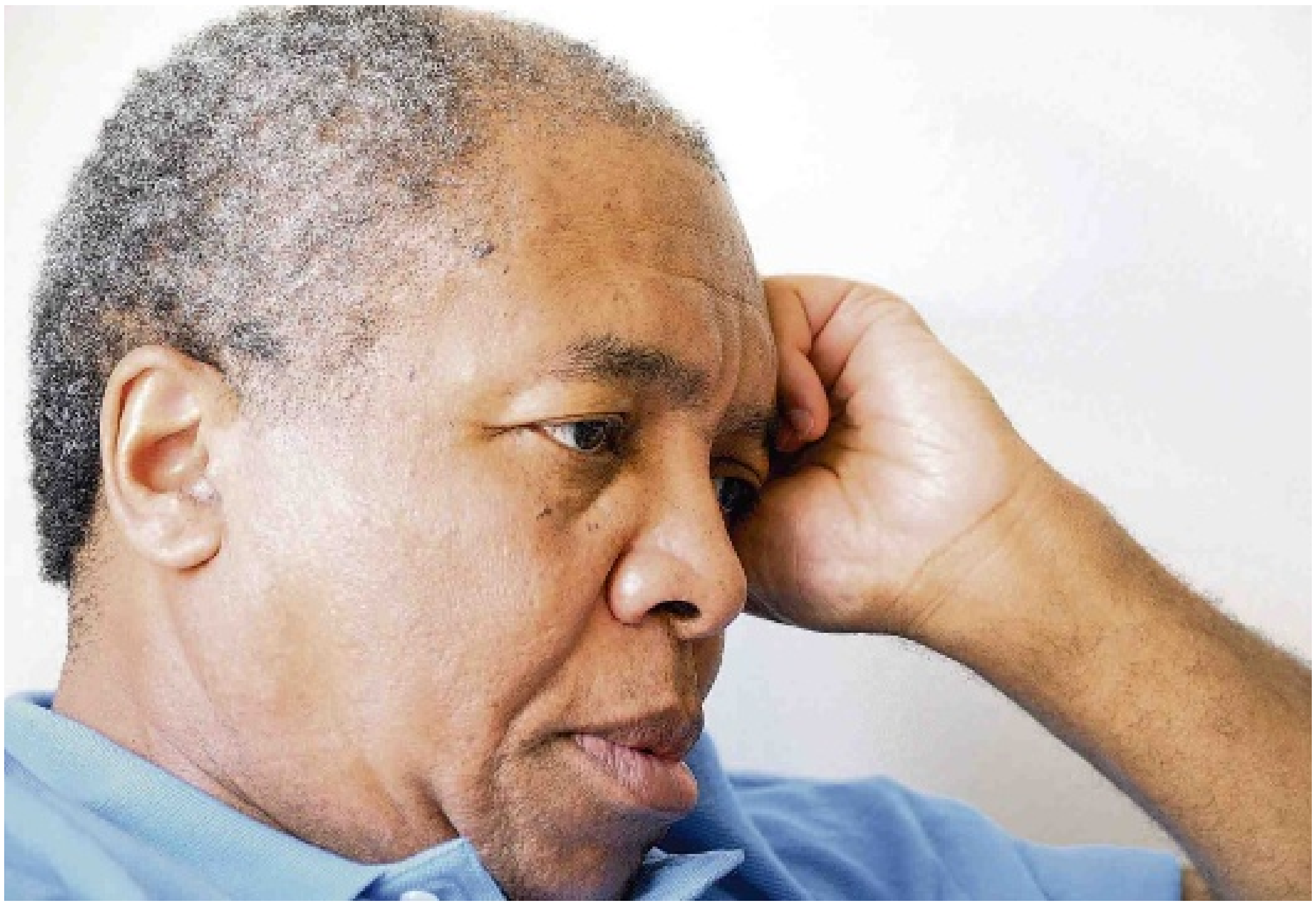

Nan Stevens is bijzonder hoogleraar Toegepaste Sociale Gerontologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en (inmiddels gepensioneerd) hoofddocent psychogerontologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Haar onderzoeken richtten zich op aanpassing aan partnerverlies, vriendschap, en eenzaamheid op latere leeftijd. Zij ontwikkelde en onderzocht tevens de effecten van interventies om het sociaal welbevinden van ouderen te bevorderen, zoals de cursussen Zin in Vriendschap en Rust zonder Roest, en het project Goed Gezelschap in een Groot Huis.

Milangela Plate is gerontoloog/psycholoog bij Psychologisch Adviesbureau Take Care B.V. Email: milangela.plate@takecare.cw

Project 3 Gallery in voormalige Boutique Liska

Project 3 Gallery heeft zijn deuren geopend en biedt galerieruimte voor lokale en internationale kunstenaars waarbij de focus vooral zal liggen op kunst van kunstenaars van Curaçao. Project 3 Gallery is gevestigd in het pand van de bekende voormalige Boutique Liska en het gebouw is omgetoverd tot een galerie anno 2015.

Marc Vinck is trots op zijn nieuwe zaak die een fotostudio, printshop, lijstenmakerij en galerie omvat.

Marc Vinck, de zoon van Liska en Anthony Vinck die 35 jaar kleding verkochten in het prachtige pand aan de Schottegatweg, is niet alleen een fotografiekunstenaar in hart en nieren, maar ook een ondernemer met ideeën die voor Curaçao grensoverschrijdend zijn. Project 3 Gallery biedt namelijk ook de mogelijkheid om fotoshoots te maken in een compleet ingerichte fotostudio. Er is een professionele printshop waar foto's op de meest geavanceerde apparatuur geprint kunnen worden en er is tevens een lijstenmakerij.

Zijn passie voor de fotografie kwam pas toen Marc al een loopbaan van enkele jaren achter de rug had. Hij werkte ooit in de beveiliging en was jarenlang dj. Hij kreeg echter genoeg van het nachtleven en wilde hij iets gaan doen waarbij hij als zelfstandige kon werken. Toen hij op een dag over bruidsfotografie las leek fotografie hem wel iets.
Hij ging zich in de fotografie verdiepen, kocht een fototoestel, deed een cursus fotografie online en na zes maanden won hij de eerste prijs bij een wedstrijd die was uitgeschreven door het New York Institute of Photography met een foto van een groepje pelikanen in het water bij het Sea Aquarium. Dit was niet alleen verrassend, maar het stimuleerde hem ook om door te gaan met fotograferen. Hij besloot om naar de Fotoacademie in Rotterdam te gaan voor een opleiding. Daar koos hij voor de richting commerciële fotografie met de bedoeling om later als commercieel fotograaf aan de slag te gaan. Hij verdiepte zich echter ook in de techniek van het printen, dat tegenwoordig vooral digitaal gaat. "Als ik iets doe, doe ik het goed. Ik ben heel erg precies. Als het op fotografie aankomt ben ik eigenlijk een studio-specialist", aldus Vinck.
Op een kruispunt in zijn leven – hij had net de Academie afgerond – besloten zijn ouders met hun boutique te stoppen. Zijn moeder had ooit al eens geopperd om een deel van het pand als galerie in te richten en nu het pand leeg kwam was de beslissing snel genomen. Vinck: "Het idee van een galerie was geweldig, maar als je een galerie gaat opzetten kan het niet alleen een kunstgalerie zijn. Je moet ook service geven aan de kunstenaars en daarom is er nu ook een printshop voor Fine Art. Presentatie is tenslotte een onderdeel van de kunst."
In de printshop wordt alleen geprint op de beste kwaliteit papier. "Papier dat wereldwijd in de grote musea gebruikt wordt", zegt Vinck met trots. De galerie heeft de vertegenwoordiging van papier van het bekende merk Hahnemühle, één van de oudste papierproducenten ter wereld en binnen de fotografie heel bekend. "We printen op verschillende types papier, onder andere glans, mat, half glans en texture-mat in een breedte van maximaal 1 meter tot een hoogte van 12 meter. We hebben ook een gekalibreerde monitor zodat de klant van tevoren kan zien hoe de print wordt. Alles is mogelijk. We kunnen ook reproducties maken in allerlei maten."
Bij het opzetten van de galerie werd besloten om alles onder één dak te doen en is er ook een lijstenmakerij. "De inlijstprocedure moet op een bepaalde manier gedaan worden zodat de foto niet wordt aangetast door chemicaliën of UV-stralen. Wij hebben alle kennis daarover in huis. Ook voor het inlijsten hebben we de nieuwste apparatuur, waaronder een substrate cutter waarmee we alles kunnen snijden, zoals glas, karton en zelfs aluminium en een underpinner (een apparaat om in te lijsten)." De lijstenmakerij is net als de printshop gevestigd aan de achterkant van het gebouw.
De fotostudio op de eerste verdieping is de eerst professionele fotostudio op Curaçao en alle professionele materialen die nodig zijn bij de fotografie zijn er aanwezig. "We kunnen hele sets bouwen. Denk aan reclamedoeleinden en castings voor modellenbureaus of familiefoto's. Elk decor is mogelijk. We hebben er ook een kleedruimte en een speciale ruimte voor visagie en een apart toilet."

Project 3 Gallery biedt ruimte voor het exposeren van kunst voor korte of langere tijd, zelfs permanent. "We hebben zoveel kunstenaars op het eiland en die kunst wil ik ook aan het buitenland laten zien en hoop ik veel toeristen hier naartoe te kunnen krijgen." De ruimte leent zich uitermate goed voor gemengde exposities. Langs een wand staan glazen vitrines voor kleinere kunstwerken en/of breekbare kunst, zoals sieraden, glas en beeldhouwwerken. De grote wanden bieden ruimte voor alle soorten kunst.
Voor de openingsexpositie zijn diverse Curaçaose kunstenaars uitgenodigd, zoals Andre Nagtegaal, Randy Hollander, Lia Krom, Ellen Spijkstra, Arthur Oster, Ans Mezas-Hummelink, Ariadne Faries, Corrine Boye, Garrick Marchena, Giovani Zanolino, Herman de Haseth, Marc Vinck, Tanya Haynes en Yubi Kirindongo.
Managing assistant Liza Gaviria en Marc Vinck heten u vanaf heden van harte welkom en volgens hen zal Project 3 Gallery in de toekomst nog veel van zich laten horen.
Project 3 Gallery is dagelijks (behalve zondag) geopend van 10.00 tot 18.00 uur, non stop. Op zondag is de galerie gesloten, maar in speciale gevallen gaat deze ook op zondag open. Voor meer informatie kunt u bellen naar nummer 461-3111 of e-mailen naar info@project3gallery.com of kijk op Facebook: Project 3 Gallery.

Rene Girard en de ontnuchtering

Rene Girard is vorige week op 91-jarige leeftijd in de Verenigde Staten overleden. De Franse literatuurwetenschapper en antropoloog trok grote internationale aandacht met zijn theorie over imitatie, begeerte, geweld en het zondebokmechanisme. Girard laat een indrukwekkend en origineel oeuvre na dat zich uitstrekt over disciplines als literatuur, geschiedenis, antropologie, sociologie en theologie.

Tekst: **Brede Kristensen**

"Ontnuchterend", verzuchtte mijn medestudent na afloop van een 'Girard-discussie' met enkele studenten Franse taal en letterkunde. "Wat vond je zo ontnuchterend?", vroeg ik hem, fietsend door het Vondelpark, 's avonds op weg terug naar onze studentenkamers. "Nou, dat ik dus geen ik ben."

Wij, beiden sociologiestudent, waren uitgenodigd om Rene Girards eerste boek 'De romantische leugen en de romaneske waarheid' te bespreken. Van de typisch Franse imitatie-traditie in de sociologie waren we goed op de hoogte, maar de imitatietheorie van Girard was heel andere koek. Die kwam hard aan. Stap voor stap waren de implicaties ervan tot ons doorgedrongen. Wellicht is dat een van de redenen waarom zoveel sociologen en psychologen met een boog om hem heen lopen, hem hoogstens waarderen als literatuurwetenschapper. Daarbij komt dat wat niet kan bogen op een mate van 'evidentie' tegenwoordig niet langer voor academisch 'vol' wordt aangezien. Einde verhaal Girard dus. Want de empirische basis is zwak.

Tot op de dag van vandaag komt de redenering van Girard me echter als geloofwaardig voor. Zij het wat eenzijdig. Laten we eens kijken welke ontnuchterende les hij zijn lezers heeft willen leren.

Van huis uit was hij historicus en literatuurwetenschapper. Zijn inzichten in het functioneren van de menselijke geest kwamen voort uit zijn studies van de grote Europese romans met hun onvergetelijke personages, geschreven door Cervantes, Dostojevsky, Tolstoj, Balzac, Flaubert, Dickens enzovoort.

Het was hem gaan opvallen dat de tragiek van deze personages, hun onvermogen zichzelf te vinden, een gevolg was van wat hij noemde hun 'mimetische verlangen'. Problemen tussen mensen komen niet voort uit verschillen, maar uit overeenkomsten, uit het feit dat wij hetzelfde nastreven en dus elkaars concurrenten worden. Daar schuilt de tragiek van het leven. Mimetisch verlangen werd een cruciaal begrip voor Girard. Hij ontleende er zelfs een criterium voor goede literatuur aan. Een auteur die aan het mimetische verlangen voorbijgaat, produceert oppervlakkige literatuur. Wat verstaat hij eronder?

Geboren na-apers

Op de eerste en meest oppervlakkige plaats is er imitatie. Wij zijn geboren na-apers die voor onze volwassenwording het moeten hebben van imitatie. We leren door af te kijken. Goede zowel als slechte voorbeelden doen volgen. We imiteren manieren van denken en handelen. Dat is allemaal vrij onschuldig. We imiteren ook gevoelens en houdingen van medemensen. Minder onschuldig. In de ogen van Girard betekent dat weliswaar een dosis onechtheid, maar het hoeft niet tot tragiek te leiden.

Heel anders wordt het wanneer we stilstaan bij het imiteren van verlangen. Hier grijpt de imitatie diep in. En verandert ook van aard. Vandaar de nieuwe term: 'mimetisch verlangen'. Bij alle vormen van imitatie en mimetisch verlangen is er een ander in het spel die model voor ons staat, van wie we iets afkijken, die we proberen na te bootsen. Die ander noemt hij 'mediator'.

Meestal staat de mediator ver van ons af. Een populair stijlicoon toont een nieuw soort mode en allerlei mensen krijgen plotseling het gevoel er met hun outfit oubollig uit te zien. "Kruip in haar kleren en hoofd", werd de lezer van Elle vorige maand geadviseerd. Nou ja, Nina Simone staat ver van de meesten van ons af. Maar toch... De tekstschrijvers hadden Girard goed begrepen.

Wat gebeurt er wanneer wij ons verlangen ontlenen aan een mediator die dicht bij ons staat? Laten we zeggen dat mijn medestudent verliefd wordt op studente Y. Ineens doemt het gevaar op dat ik uit imitatiezucht ook verliefd word en bovendien op hetzelfde meisje Y. Ongewild raken we verwikkeld in een driehoeksverhouding. De jaloezie slaat toe.

Voor Girard is dit het standaardmodel dat op alle vlakken van het leven toepasbaar is. Een journalist raakt onder de indruk van een oudere collega-journalist en begint naar een even succesvolle carrière als journalist te verlangen. Werkend voor dezelfde krant worden ze van lieverlee elkaars concurrenten die na verloop van tijd elkaar niets meer gunnen. Ze streven immers naar hetzelfde. In Girards woorden: iemand die eerst een verlangen in ons opwekt en daarna de realisatie ervan verhindert, moet wel een object van haat worden. Hij concludeerde dat dit model ten grondslag ligt aan alle grote literatuur. De Zuid-Afrikaanse schrijver en Nobelprijswinnaar J.M. Coetzee liet Girards theorie een grote rol in zijn werk spelen.

Dit voorbeeld slaat ook een brug naar een nog veel riskantere realiteit. Namelijk de realiteit van de onoverbrugbare verschillen, de rancune en het vaak daaruit voortvloeiende geweld. Want stel, je imiteert niet alleen het verlangen van de mediator, je gaat nog een stapje verder. Heimelijk verlangen we ernaar te zijn zoals de mediator. Dat overkomt ons maar al te vaak. De mediator is wit. Ik ben zwart en heimelijk verlang ik ernaar wit te zijn. Dat is onmogelijk en zo begint het

vergif van de rancune zijn werk te doen, de belediging dat we niet zijn zoals de ander, wiens gelijke we begeren te zijn.

De mediator behoort tot een klasse waar ik niet toe behoor en ook nooit toe zal behoren, is machtig, beroemd, mooi, talentvol. Noem maar op. Ik bewonder hem maar hoe meer ik hem bewonder, hoe meer ik me realiseer anders te zijn, minder te zijn (in mijn door imitatie bepaalde beleving breng ik een rangorde aan) hoe sterker de werking van het gif van rancune. Eigenlijk zou ik hem uit de weg willen ruimen, om niet langer aan zijn bestaan herinnerd te worden.

Mediators worden onze onuitstaanbare vijanden. Zolang zij onbereikbaar en onaantastbaar zijn, zoeken we naar schuldigen, oftewel zondebokken, die we de schuld in de schoenen schuiven dat ze ons beletten om te zijn zoals onze wensdroom, de werkelijke mediator. Het uit de weg ruimen van een zondebok geeft opluchting, maakt de tegenstellingen weer leefbaar. Eigenlijk zegt Girard dat noch de individuele mensen, noch de samenleving als collectiviteit zonder zondebokken kan.

De zondebok draagt bij aan sociale harmonie, voorkomt een uitbarsting van geweld van allen tegen allen. Nu het ironische van de zaak: zodra de zondebok uit de weg is geruimd, begint de verering van de zondebok.

Hij wordt op een voetstuk geplaatst als de redder van de maatschappij die van geweld uiteen dreigde te spatten. We zijn nota bene de zondebok dankbaar voor zijn bijdrage aan de sociale integratie. Zonder zondebokken zou het mimetische principe leiden tot een strijd van allen tegen allen. Dat is een belangrijke stelling van Girard.

Inmiddels zijn we beland bij een tweede hoofdwerk van Girard, 'Religie en geweld'. In de visie van Girard staan zondebok en offer centraal in alle religies, en vormen zij de basis van het maatschappelijke leven. Immers, zondebokken en offers oefenen een samenbindende werking. Daarmee sluit hij aan bij de Franse sociologische traditie van Emile Durkheim, maar Girard zegt nog iets anders, iets dat in mijn ogen minstens zo belangrijk is en minder omstreden is dan zijn verklaring voor het ontstaan van religies en samenleving.

van het mimetische verlangen

Imitatie van verlangen leidt tot rancune en wraakgevoel, maar rancune en wraakgevoel kunnen op hun beurt objecten van imitatie worden. Als de persoon die ik bewonder, die ik de functie van mediator laat vervullen, gedreven wordt door gevoelens van wraak en rancune, zal ik die gaan imiteren, zelfs als de oorzaak ervan niets met mij van doen heeft.
Deze vorm van imitatie heeft een nogal macaber voordeel, namelijk dat er geen animositeit, geen concurrentie ontstaat tussen mij en mijn mediator. Vanwege onze gemeenschappelijke vijand kom ik zelfs dichter bij mijn mediator te staan. Dit inzicht van Girard is onderbelicht gebleven en dunkt me nu van het grootste belang. Want is dit niet exact wat overal om ons heen gebeurt, is dit niet wat in het Midden-Oosten aan de hand is? Wraakzuchtige politici en religieuze leiders stimuleren mensen tot het koesteren van soortgelijke gevoelens jegens alles wat westers en niet-islamitisch is op soms grote schaal.
Vanwaar die haat? Omdat – Girard wijst herhaaldelijk erop – die heimelijk gepaard gaat met bewondering voor het object van haat. De radicale moslim bewondert de 'westerling' om zijn cultuur, zijn politieke macht en invloed in de wereld! Dus wordt het Westen gezien als de grote concurrent die stante pede uit de weg moet worden geruimd. Dit mengsel van heimelijke bewondering en afgunst is uiterst explosief. Wat mogen we in de nabije toekomst verwachten? Een uit de hand lopende oorlog is in de ogen van Girard onafwendbaar, tenzij er in het Midden-Oosten een zondebok wordt gevonden die alle schuld in de schoenen krijgt geschoven. Probleem is dat de enige kandidaat-zondebok, Israël, zich niet zo gemakkelijk laat uitroeien.
Tot slot nog twee opmerkingen. Girard groeide als agnost op. Toen hij zich naar eigen zeggen realiseerde hoe gewelddadig religies met hun offers en zondebokken zijn, kwam hij tot de conclusie dat het christendom in wezen de zaken had omgedraaid. Het christendom kiest juist partij voor de slachtoffers van het geweld en predikt zelf geweldloosheid. Wie Christus als 'mediator' ziet en hem tracht te imiteren, komt in een tegenovergestelde beweging terecht, waarin begeerte en geweld juist worden afgewezen. Om die reden besloot Girard zich tot het (katholieke) christendom te bekeren.
Tweede opmerking. Men zegt dat Girard grote belangstelling had voor het existentialisme van Sartre. Ik vind dat niet verbazend. Als je zo gefascineerd bent door het mechanisme van de imitatie en dus met het doen van keuzes die gebaseerd zijn op het gedrag van anderen, van mediators, kan ik me voorstellen dat je geïnteresseerd raakt in de grootmeester van de authentieke, existentiële keuze: Jean Paul Sartre. Je bent de persoon wie je bent door je authentieke keuzes. Wie je na-aapt ben je niet, zei Sartre. Maar dan rijst de vraag waarom Girard zo weinig daarmee heeft gedaan. Het lijkt erop dat hij het slachtoffer werd van zijn eigen, bijna dogmatische eenzijdigheid, alsof echt alles wat we doen het gevolg is van de een of andere vorm van imitatie en vooral van mimetisch verlangen.
Men heeft Girard bekritiseerd om de zwakke of afwezige empirische basis van zijn theorie, om zijn gegoochel met ideeën uit verschillende disciplines. Dat heeft hem een soort fatwa bezorgd. Ik vind dat we zijn hoogst originele en creatieve denkwijze serieus moeten nemen. Moeite heb ik echter met zijn neiging de hele sociale en intermenselijke werkelijkheid te reduceren tot de dynamiek van het mimetische verlangen. Plus de grote, door Girard niet beantwoorde vraag waarom wij voor deze en niet die mediator kiezen! Girards boeken lezen niet eenvoudig, maar ze zetten aan het denken en oefenen een weldadig ontnuchterende werking uit. Dat zeker.

R.N. Girard, Mensonge Romantique et Vérité Romanesque, 1961, (Nederlandse vertaling De romantische leugen en de romaneske waarheid, 1986)
R.N. Girard, La Violence et le Sacré, 1972, (Nederlandse vertaling Religie en geweld, over de oorsprong van mens en cultuur, 1994)

R.N. Girard, Le bouc emissaire, 1982, (Nederlandse vertaling De zondebok, 1986)

Letra

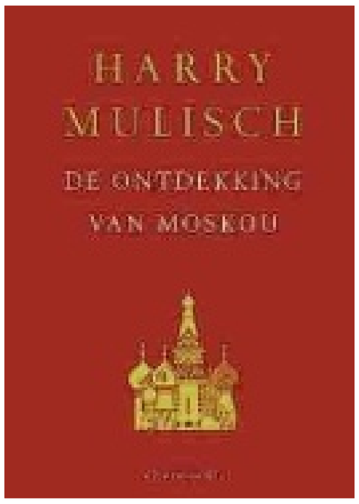

Harry Mulisch

Voor de echte Harry Mulisch-fans was het afgelopen week feest. De nieuwe Mulisch verscheen: 'De ontdekking van Moskou'. Tijdens zijn leven liet Mulisch zich af en toe ontvallen met dit grootse project bezig te zijn. Omdat het nooit tot een afronding kwam, gonsde het van geruchten. Er zou nog een fantastisch manuscript liggen. Welnu, met enige redactionele ingrepen is de publicatie ervan, vijf jaar na het overlijden van de auteur, een feit.
Zonder twijfel is het een typische Mulisch geworden met dubbele betekenislagen, filosofische ideeën en vooral een knap ingewikkelde verhaalconstructie. Een Mulisch-achtige figuur, schrijver van beroep en ongeneeslijk ziek, vertrekt naar Italië om een boek te schrijven. Dat doet hij ergens op een terrein vol met ruïnes uit lang vervlogen tijden. Tenminste, zo blijkt uit het onderzoek dat plaatsvond na zijn mysterieuze verdwijning. Het boek wist hij niet af te ronden. Het gevonden manuscript vertoont veel lacunes. Gelukkig liet de schrijver aantekeningen na, zodat een vriend van de schrijver als redacteur goed werk kan verrichten. Helaas sterft de redacteur en moet er nog een andere redacteur, een zekere HM aan te pas komen om het af te ronden.
Waar ging het oorspronkelijke manuscript over? Het ging over een schrijver die een roman aan het schrijven was over een expeditie in het jaar 1492 in tegenovergestelde richting van Columbus' zoektocht naar Amerika. Namelijk een zoektocht naar Moskou waarbij de beroemde Middeleeuwse bisschop en geleerde Nicolas van Cusa , die als denker zijn tijd mijlenver vooruit was, een grote rol speelde.
De zoektocht mislukt. Was het allemaal prematuur? Men kan zich wel een indruk maken van wat Mulisch allemaal aan ideeën overhoop probeerde te halen. Hij bleef in het project steken en nu, na zijn dood, is het aan de lezer om het project af te ronden. Dat is nog een hele uitdaging, want er ontbreekt nog veel aan de eindredactie van deze laatste roman van deze wonderlijke auteur.

Matthias Enard

Prix Goncourt, de belangrijkste prijs voor in het Frans geschreven literatuur, is dit jaar gegaan naar Matthias Enards roman 'Boussole'. De hoofdpersoon, een zekere Franz Ritter, is als Weense musicoloog bezig om de invloed door de eeuwen heen van de Oriëntaalse muziek en literatuur op de Europese cultuur in kaart te brengen. Gedurende zijn vele slapeloze nachten waart hij in dromen en gedachten rond in de Arabische wereld en Turkije.
Wonderlijke toevalligheid dat zoals in Mulisch' postuum verschenen roman, ook deze hoofdpersoon te horen heeft gekregen ongeneeslijk ziek te zijn en dat ook deze roman een ingewikkelde labyrintachtige structuur heeft. In gedachten gaat Ritter terug naar een verblijf in Palmyra als hij zich door opium laat bedwelmen en een fantastische reis door de geschiedenis van de Arabische gebieden maakt. Maar hij stelt zich ook de reis voor die de Europeanen in gedachten hebben gemaakt door de Oriënt, hoe zij door allerlei facetten van de Oriëntaalse cultuur werden gefascineerd en hoe dat de Europese cultuur heeft gevormd.
De wederzijdse oriëntatie is nog lang niet afgelopen, de geschiedenis gaat verder, ook na de dood van Ritter en de lezer wordt ook met deze poetisch geschreven roman opgezadeld met een opdracht.

Mediawijsheid: verstandig gebruik van internet

95 procent van de jongeren van twaalf tot achttien jaar zit op een sociale-netwerksite, blijkt uit een recent onderzoek van Ruthmila Obispo. Zij concludeert dat veel jongeren onzorgvuldig omgaan met sociale media. Ze beschermen hun eigen privacy en die van anderen onvoldoende met soms vervelende gevolgen. Verstandig gebruik van internet wordt 'mediawijsheid' genoemd. Daarover wordt komende week een conferentie gehouden.

Tekst: **Judice Ledeboer** Foto's: **Ken Wong** en **Shutterstock**

Ruthmila Obispo, sociaal-emotioneel begeleider in het onderwijs en coördinator van het team onderwijsondersteuning is werkzaam bij het Sentro pa Innovation y Guia Educational, Sige (voorheen SGE en Fide). Zij deed een onderzoek naar hoe jongeren op Curaçao omgaan met het internet.

Zij interviewde 450 jongeren over het hele eiland, van Bándabou tot Bándariba. 90 procent van de jongeren heeft een smartphone, 95 procent is lid van een sociale-netwerksite en 51 procent van hen gebruikt het internet vooral om te recreëren en te communiceren met anderen. "Jongeren maken massaal gebruik van sociale media. Maar ze gebruiken het internet minder om zich te ontwikkelen. Slechts 30 procent zegt het internet te gebruiken om informatie te zoeken omdat ze een opdracht voor hun opleiding moeten maken en 10 procent gebruikt het internet 'uit verveling'," aldus Obispo.

"Het is nuttig om gebruik te maken van het internet, maar helaas zijn er ook 'onveilige' kanten en daar moeten we ons meer bewust van zijn, want die onveilige kant kan tot grote (sociaal-emotionele) problemen bij de jongeren leiden."

Het onderzoek deed Obispo in het kader van haar Masteropleiding aan de Faculteit Maatschappij en Gedragswetenschappen van de University of Curaçao. De resultaten van het onderzoek hebben geleid tot speciale aandacht voor een verantwoordelijk gebruik en sociale veiligheid op het internet. Om te zorgen voor een veilige digitale toekomst is er meer kennis nodig inzake digitale vaardigheden bij de opvoeders, zoals ouders en docenten op scholen.

Bescherming van de privacy moet voor iedereen vanzelfsprekend worden, maar thans wordt die privacy niet altijd gewaarborgd. De jongeren weten wel heel veel over het gebruik van het internet, maar staan niet stil bij de gevolgen van onzorgvuldig omgaan met hun eigen privacy op het internet. Obispo geeft het voorbeeld van een 16-jarige havo-leerlinge die stapelverliefd werd op een jongeman die ze via het internet had leren kennen. De jongeman overlaadde haar met complimenten, stuurde een stoere foto van zichzelf, schreef haar hoe leuk ze was en hoe verliefd hij op haar was. Toen ze elkaar in levenden lijve ontmoetten stond de scholiere tegenover een man van 47. Het meisje was totaal in shock en heeft professionele hulp moeten krijgen om deze shock en misleiding te verwerken.

"Dit zijn situaties die we tegenkomen en daarom moeten de jongeren leren om alerter en voorzichtiger te zijn bij het gebruik van het internet en de sociale netwerken waar ze bij zijn aangesloten", aldus Obispo.

Ruthmila Obispo: "De onveilige kant van internet kan tot grote (sociaal-emotionele) problemen bij de jongeren leiden."

Obispo is blij dat meer mensen en organisaties bezorgd zijn over dit onderwerp en samen in het belang van onze kinderen/jongeren hieraan op hun manier een steentje bijdragen. "De schoolbesturen werken er hard aan om het gebruik van digitale materialen binnen de scholen te bevorderen. Het RK Centraal Schoolbestuur richtte zich bij zijn laatste startconferentie zelfs op meer het gebruik van digitaal onderwijs, 'Samen op Reis'. Het probleem is dat veel docenten niet voldoende weten over de werking van computers en de mogelijkheden op dit gebied. Er zijn nu een aantal docenten van het RKCS en VPCO die cursussen volgen op dit gebied. We kunnen echt niet meer hiermee wachten, want de kennis haalt ons in. Ik maakte onlangs zelf mee dat ik iets demonstreerde aan een groep jongeren die me toen zeiden dat ik een 'oude' versie demonstreerde. Er waren al enkele nieuwere geavanceerde versies van het programma, waar de leerlingen alles over wisten en ik nog niet", vertelt Obispo. "We lopen continu achter op de ontwikkelingen op het gebied van internet. Het is niet bij te houden."

Dat er nu speciale aandacht is voor verstandig gebruik en veiligheid op het internet komt omdat Obispo tijdens haar onderzoek duidelijk zag dat de jongeren onzorgvuldig omgaan met de sociale media, maar ook niet alle voordelen ervan weten te benutten. "Meisjes stuurden foto's van zichzelf waar ze naakt op stonden via het internet en in korte tijd waren die foto's verspreid over het hele internet. Hun identiteit lag open en bloot op straat (letterlijk en figuurlijk). Ik vroeg me toen af: waarom doen ze dat?" Door wat Obispo tijdens haar onderzoek allemaal tegenkwam kwam ze zelf in een dilemma. "Ik zie sociale media als heel positief. Je kunt het op zoveel manieren positief gebruiken, maar je moet ook de gevaren ervan onderkennen. Volgens mij is dat ook een van de redenen dat docenten bang zijn om het internet te integreren in het onderwijs. Ze zijn bang voor de gevaren die er zijn. Ik weet dat er scholen zijn waar 300 computers staan om in het onderwijs te gebruiken, maar die worden niet gebruikt. Een van de redenen is dat docenten zelf niet voldoende weten over het gebruik van internet en de jongeren weten er wel alles van. En dat is hetzelfde met de ouders. De kinderen weten meer dan volwassenen over het gebruik en de mogelijkheden van het internet."

Curaçao heeft een hoge connectiviteit. 82 procent van de respondenten uit het onderzoek heeft een aansluiting op het internet. Er gaat veel via internet. Daardoor worden mensen er steeds meer afhankelijk van en is het van groot belang er veilig mee om te gaan. Obispo: "Je zou kunnen zeggen dat vooral de jongeren digitaal weerbaar moeten worden. Voor mij betekent dat dat we de jongeren de waarden en normen inzake het gebruik van internet en de sociale media moeten bijbrengen. Daar draait het om. Dat moet al van kleins af aan gebeuren. De jongeren die ik interviewde voor mijn onderzoek zeiden het zelf: het heeft alles te maken met goed en kwaad van elkaar weten te scheiden."

Uit het onderzoek werd ook duidelijk dat de groepsdruk van grote invloed is bij het niet veilig omgaan met de eigen privacy en die van anderen. Vooral jongeren die nog in de instabiele fase van groei en ontwikkeling zijn, zijn willige slachtoffers voor mensen die het internet en de sociale media voor doeleinden gebruiken waar mensen schade door kunnen oplopen, zoals het eerdergenoemde voorbeeld van het meisje van 16 dat dacht dat ze met een leuke jongeman van haar eigen leeftijd te maken had, maar verliefd werd op een man van 47. "Er waren jongeren die zeiden dat seksueel getinte teksten en foto's via internet wel mochten, maar dat deden ze vooral onder druk van anderen. Gelukkig zei 70 procent dat seksueel getinte teksten en foto's en dergelijke niet mochten. Of wij hiermee helemaal blij mee mogen zijn weet ik niet, want ofschoon ze dat weten kan de groepsdruk of instabiliteit door sociaal-emotionele factoren invloed hebben op het gedrag."

Obispo denkt dat het gevoelig zijn voor de druk van anderen vooral te maken heeft met sociale vaardigheden die niet voldoende zijn ontwikkeld. "Introverte en onzekere personen durven via het internet ineens allerlei dingen te zeggen (en soms te doen) die ze anders nooit zouden zeggen en/of doen. Dat kun je natuurlijk ook als positief zien, maar dan moet het niet te maken hebben met seks, bedreigingen, pesten en kwaad spreken en dingen doen tegen je zin."

Jongeren verbieden om op het internet te gaan en streng optreden bij het ontdekken van verkeerd gebruik ervan en de sociale media helpen niet volgens de onderzoekster. "Internet is overal te gebruiken: thuis, bij vrienden, in de bibliotheek, in een internetcafé. De jongeren zijn ook heel inventief. Ze maken rustig gebruik van het internet van de buren of gaan bij een vriendje of in fastfood restaurants internetten. Daar heeft niemand controle over", legt Obispo uit. Ook het blokkeren van toegang tot bepaalde sites op het internet helpt niet. "Kinderen gaan juist dingen doen die ze niet mogen, dus zullen ze altijd een andere manier zoeken om toch op het internet te kunnen komen."

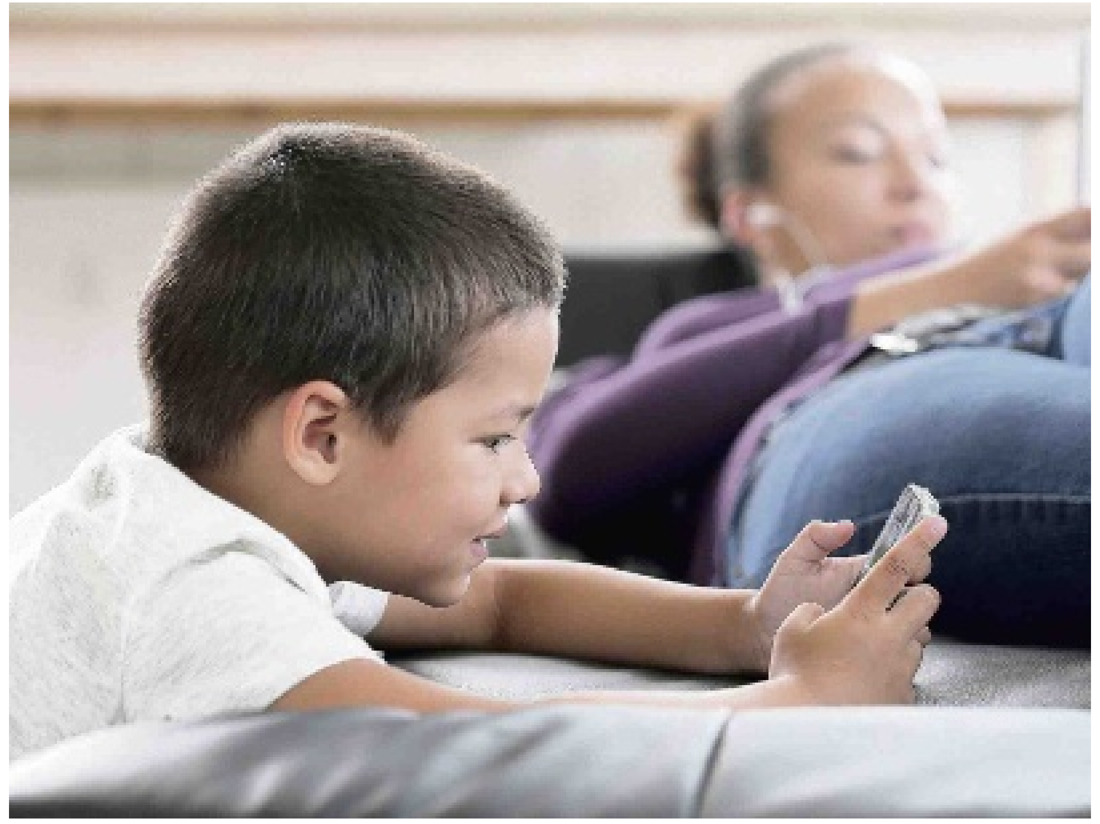

Obispo ziet het als prioriteit om ervoor te zorgen dat de jongeren verstandig gebruik leren maken van het internet en sociale media. "We hebben het dan niet alleen over jongeren, maar ook over heel jonge kinderen die daarin moeten worden opgevoed, al vanaf vier jaar, want vanaf die leeftijd zijn kinderen al actief op het internet", zegt ze. De ouders en opvoeders spelen daar natuurlijk een grote rol in. "Ouders moeten weten wat hun kinderen op het internet doen. We moeten ouders dus leren hoe ze hun kinderen goed en veilig met het internet kunnen laten omgaan. Ze moeten het goede voorbeeld geven en niets verbieden en niet continu alles controleren."

Als coördinator en medelid van het team onderwijsondersteuning ziet Obispo ook de noodzaak dat alle docenten en professionals in de jeugdzorg verplicht worden om zich te skillen op het gebied van internet en sociale media. "Iedereen moet een verplichte cursus volgen", zegt ze. "Er is een discussie over het achterblijven van digitaal lesgeven op Curaçao, daar de kinderen hierdoor zich dan minder gaan ontwikkelen in het lezen en schrijven. Toch moeten we meegaan met de wereldwijde ontwikkelingen en kunnen we niet achterblijven. We moeten een manier zien te vinden om dit te ondervangen."

Conferentie

Om zo veel mogelijk mensen te bereiken en om over verstandig en veilig gebruik van het internet te leren wordt er op 18, 19 en 22 november een conferentie 'Mediawijsheid' georganiseerd in het Hilton Hotel.

Er is bewust gekozen om rond deze data een conferentie te organiseren omdat de Verenigde Naties 20 november hebben uitgeroepen tot de Dag van de Rechten van het Kind. Het is het derde jaar dat in het kader van de Lionel van der Veen-cyclus (vernoemd naar een bekende persoonlijkheid op Curaçao op het gebied van onderwijs en educatie) een conferentie wordt georganiseerd. In de vorige jaren waren de thema's 'Vroegtijdig stimuleren' en 'Hoe om te gaan met kinderen met afwijkend gedrag'.

De eerste twee dagen, 18 en 19 november, zijn vooral bestemd voor degenen die in het onderwijs en educatie werkzaam zijn en voor deskundigen op het gebied van onderwijs en jeugdzorg. De derde dag, zondag 22 november, is voor ouders/verzorgers en jongeren. Diverse personen uit binnen- en buitenland spreken gedurende de conferentie. Voor het gehele programma zie: www.sge.cw.

Na de conferentie hoopt Obispo een groep van een paar professionals in de jeugdzorg en/of uit het onderwijs en jongeren te kunnen vormen om het project inzake 'mediawijsheid' te blijven trekken. "Mediawijsheid moet een onderdeel vormen van de opvoeding en het onderwijs."

Rush hour

Nee, ik heb het niet over het parkeerterrein dat de Caracasbaaiweg heet 's morgens tussen zeven en negen. Of 's middags tussen half vijf en zeven. Nee, ik heb het over het idee dat het jaar voor de gemiddelde marketer nog een weekje of vier duurt. Dan moet het werk wel gedaan zijn.

Tekst: **Marcel Truyens**

Dat betekent dat er de komende weken nog een bende ondersteuning geleverd moet worden aan de verkoopafdeling die te elfder ure nog even het een en ander heeft goed te maken, her en der worden nog wat eindejaarspromoties in elkaar gezet, de obligate kerstkaarten worden net niet vergeten, het feestje op oudejaarsnamiddag moet nog worden opgetuigd alsook de nieuwjaarsreceptie. En o ja, vergeet de eindejaarsgeschenken voor de goede klanten niet. Verder treffen we een heel stel kerstwensadvertenties aan waarin ook nog even de gewijzigde openingstijden worden vermeld. Als het tegenzit, is het ook de taak van marketing om iets aan een kerstpakket te doen. Kortom, druk, druk, druk. Toch?

Maar in hoeverre heeft dit alles met marketing te maken? Niet zo gek veel als we de kerntaak van marketing nader beschouwen: "Het creëren van lange termijn winstgevende groei." Dat zou een andere activiteit van de marketer veronderstellen in deze tijd van het jaar. Een echte marketer zou nu de laatste hand leggen aan zijn plannen voor 2016, plannen die hij heeft opgesteld aan de hand van marktanalyses en consumentenonderzoek.

Hij heeft de distributie goed onderzocht en zijn prijsproposities tegen die van de concurrent aangehouden. Hij heeft wellicht een deel van zijn producten al uit het assortiment geschrapt en die zitten in de koopmaand december al in de uitverkoop zodat die voorraad in januari weggewerkt is en er ruimte ontstaat voor nieuwe producten. De nieuwe communicatie-uitingen worden deze week nog opgeleverd door zijn reclamebureau dat hij op basis van een snaarstrakke briefing aan het werk heeft gezet.

Daarmee start hij in de eerste week van januari met een nieuwe campagne voor zijn nieuwe producten. Overigens voert onze marketer deze week ook afrondende gesprekken met een bank die creditcardbetalingen via zijn website mogelijk maakt zodat hij vanaf januari ook direct online kan gaan verkopen. Deze lastige beslissing viel na een grondige analyse van de distributiekanalen, kosten, baten en markttrends.

Samen met de verkoopafdeling plande hij driekwart van de promoties in voor 2016. Dat laatste kwart van zijn promotiebudget houdt hij achter om in te kunnen spelen op onverwachte acties van concurrenten. De goede marketer weet dat – en vooral wanneer – in 2016 festiviteiten en feestdagen vallen zoals carnaval, Vader- en Moederdag, Pasen, schoolvakanties et cetera. Ook de data waarop de salarissen worden uitbetaald, zitten in zijn marketingjaarkalender zodat zijn promoties vallen in die weken dat ze het meeste effect sorteren; als de consument geld in zijn portemonnee heeft.

Het merk – de belangrijkste reason to buy – heeft hij opnieuw tegen het licht gehouden en verder aangescherpt en profiel gegeven in communicatie, symbolen en het gedrag van de organisatie. Positieve gedragsontwikkelingen stimuleert hij niet alleen door trainingen maar ook door het vieren van behaalde doelstellingen en successen met alle medewerkers.

Omdat vrijwel alles binnen de organisatie marketing is, heeft onze marketer het druk, erg druk. Daarom werkt hij intensief samen met externe partijen die hem adviseren en hem werk dat niet tot de kerntaken van zijn bedrijf behoort uit handen nemen. Allerlei vormen van marketingonderzoek, klanttevredenheid, communicatie, mediaplanning en executie en bijvoorbeeld het schrijven van persberichten laat hij uitvoeren door partijen die buiten de organisatie staan. Partijen die objectief zijn en denken vanuit de consument. De echte marketer hangt boven zijn merk, draait aan de knoppen en kleurt de zaak in. Alles wat hij opschrijft, plant en uitvoert voor 2016 is gebaseerd op zijn langetermijnvisie op het merk.

Dus is onze marketer nu niet bezig met de nieuwjaarsreceptie. Daarover zat hij in september al om de tafel met een cateraar toen alle locaties nog beschikbaar waren en de beste muzikanten nog niet waren geboekt. Vanzelfsprekend kreeg hij zijn 'vroege vogel korting' en toen hij toch bezig was, liet hij zijn reclamebureau in de rustige septembermaand meteen zijn uitnodigingen, kerstkaart en -advertenties maken. De verkoopafdeling die jaar in jaar uit haar ambitieuze doelstellingen realiseert, schreeuwt niet in paniek om een ad hoc-eindejaarsactie maar kijkt tevreden terug op een succesvol jaar.

Utopia, hoor ik u denken. Zo werkt het niet. Maar u mag zich afvragen waarom niet. Waarom u uw bureau niet iets meer tijd gunt om echt goed werk te maken. Waarom u uw organisatie niet eerder opdracht geeft dat feestje te organiseren zodat uw mensen minder gestrest raken, het feestje beter georganiseerd is en het u uiteindelijk minder kost. Zo creëert u bovendien ruimte voor echte ad hoc-acties in een wereld die steeds sneller lijkt te gaan.

Ten slotte, een gratis tip: carnaval valt in het weekeinde van 9 februari 2016. Een eventuele actie rond Valentijnsdag? Houdt u rekening met 14 februari. Zondag. Week 6.

Om redenen van vertrouwelijkheid kunnen namen, producten, markten en feitelijke omstandigheden anders zijn benoemd dan in de realiteit het geval was.

Marcel Truyens is senior marketing en communicatieconsultant bij Liquid Soul te Curaçao.
E | marcel1963@mac.com

Food for thought.

Variëren met de buddha bowl

Eenmaal bekend met de buddha bowl zult u er vaker gebruik van willen maken, met veel variatiemogelijkheden. In deze editie hebben wij voor u dan ook drie variaties van vullingen voor een buddha bowl.

Tekst: **Miriam de Windt**

Bakiou wordt ook wel stokvis of bakkeljauw genoemd. Het wordt voornamelijk gemaakt van kabeljauw. De vis wordt aan stokken gehangen om te drogen, vandaar de naam 'stokvis'.
De bakkeljauw weken is noodzakelijk om twee redenen: u kunt het zo droog niet eten en om het zout eruit te halen. Hoe langer u de bakkeljauw weekt, des te zachter en witter wordt het, maar dat gaat ten koste van de smaak. Bakkeljauw levert veel vitamines en mineralen. Onder meer kalk, ijzer, magnesium, fosfor, zink, selenium en veel B-vitamines, zoals niacine, B6 en B12.

Pijnboompitten

Pijnboompitten zijn de zaden van de pijnboom. De pitten komen vrij bij het schudden van de kegels of dennenappels; deze hebben schubben waarin telkens enkele pitten zitten. Vroeger gebeurde dat met de hand, tegenwoordig machinaal.
Pijnboompitten bevatten veel voedingsstoffen. Ze zijn rijk aan de mineralen mangaan, zink, magnesium, fosfor, ijzer en koper.
Pijnboompitten zijn ook vetrijk, maar liefst 70 procent. Geen reden tot paniek echter, want het zijn goede vetten, onverzadigd en met veel omega-3 en omega-6 vetzuren.
De bomen groeien erg langzaam, dus de oogst laat op wachten. Vandaar dat pijnboompitten duur zijn. Hoe dan ook is het advies om vaker gebruik te maken van deze zaden om uw voeding te verrijken. Door het hoge vetgehalte kunnen ze snel rans worden. Bewaar ze daarom beter in de koelkast.

Sojabonen edamame

Sojabonen worden sinds jaar en dag gecultiveerd voor voedsel. Voor de mens én voor diervoeder. U gebruikt soja waarschijnlijk als sojasaus, als melk en als vleesvervanger. Waarschijnlijk minder vaak als peulvrucht zelf, laat staan edamame.
Edamame zijn sojabonen die worden geoogst, voordat de peulen hard en droog worden. Ze zijn mals en hebben een hoge voedingswaarde. Edamame is erg populair in oosterse landen. U kunt ze op verschillende manieren eten: als snack uit het vuistje of verwerkt in zoete én hartige gerechten. Traditie is om ze in de peul te stomen of te koken. U kunt ze doppen en in salades en soepen verwerken.
Sojabonen worden geacht gezond te zijn door hun voedingswaarde. Kanttekening is wel dat tegenwoordig bijna alle geproduceerde sojabonen ter wereld GMO zijn. Indien biologische sojabonen zijn gebruikt, staat op de verpakking dat het non-GMO soja is.

Citroengras

Lamungras of sereh in het Javaans, is een tuinkruid dat zowel voor medicinale doeleinden kan worden gebruikt als smaakmaker in gerechten.
Thee van citroengras is een bekend middel bij griep, verkoudheid, hoest, koorts, bronchitis en maagklachten. De etherische olie bevat anti-bacteriële eigenschappen.
De plant groeit goed in de tropen en is bovendien ook nog decoratief. Ik zou zeggen, plant het in uw tuin en maak er rijkelijk gebruik van.

Vulling met bakiou

Voldoende aanwezig in deze vulling zijn ijzer, vitamine A, B1, B2 en C. U zou verwachten dat het zout (natrium) door de bakiou ook hoog zou zijn, dit is echter niet het geval. Door de bakiou hoeft u geen zout meer toe te voegen. De hoeveelheid cholesterol is wel een aandachtspunt. We associeren cholesterol in de voeding meestal met rood vlees, maar dierlijke voedingsmiddelen bevatten de facto ook cholesterol. Ook vis. En in gedroogde vorm wordt de hoeveelheid naar verhouding hoger. Er komen ook gekookte eieren bij in deze vulling. Indien u een cholesterolbeperkt dieet moet volgen, dient deze vulling niet uw eerste keuze te zijn. U kunt het wel bespreken met uw diëtist.

Vulling met rundvlees

Kalk, ijzer, vezels en vitamines zijn de goede voedingsstoffen die u binnenkrijgt met deze vulling. Kalk is afkomstig van de waterkers en broccoli. We moeten niet vergeten dat kalk ook in sommige plantaardige voedingsmiddelen in ruime mate voorkomt en niet alleen in zuivelproducten. De pijnboompitten dragen bij aan de hoeveelheid ijzer, B-vitamines en goede vetten.

Vegan edamame vulling

Evenals de tweede vulling, krijgt u voldoende kalk, ijzer, vezels en vitamines met deze vulling. Kalk wordt voor twee derde deel geleverd door de bokchoy, ook weer een groente die rijk is aan kalk. Deze vulling bevat de minste hoeveelheid calorieën, minder dan 200 calorieën. Alleen het uitgeholde brood dient er nog bij te worden gerekend. Neem geen grote Italiaanse bol, zodat u het laag-calorische voordeel blijft behouden.

In plaats van deze vullingen in een uitgehold brood te doen, kunt u ook een grote soepkom of -bord nemen. U kunt ook een schaal speciaal voor uw buddha bowl uitkiezen. Misschien bent u het niet die de schaal uitkiest. De schaal kiest u! Wat voor soort schaal of kom spreekt u aan? Voelt u zich er goed bij om uit te eten? Er bestaat speciaal serviesgoed voor buddha bowls.

Ze lijken op een grote soepkom, met het oor aan de onderkant van de kop. Hierdoor kunt u het makkelijk met één hand vasthouden, de kop rest in uw handpalm.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932
E mdewindt@scarlet.an.

Kook mee met May.

Voor een buddha bowl: een soort Italiaanse bol maar dan groter of een gewone soepkom.
De top van de Italiaanse bol afsnijden en als deksel gebruiken, een deel van het zachte brood verwijderen en dan vullen met wat lekker is, verwarmen en met de deksel schuin er op serveren.

Voor de vulling:
I
Bakiou op zijn Curaçaos klaargemaakt
Bonchi kunuku salade
Zoete aardappelen, gebakken
2 hardgekookte eieren
Gekookte banaan in plakjes
Guacamole met koriander
Baby spinazie

II
Rundvlees (steak), in plakjes gebakken met zout
3 kleine aardappelen
Avocado in stukjes met limoensap en zout
Komkommer in reepjes
Broccoli in roosjes
Courgette in plakjes
Ciboyo largu klein gesneden
Waterkers
Geroosterde pijnboompitten
Vinaigrette

III
Sojabonen edamame
Bok choy (stirfried)
Citroengras
Champignons
Groene bonen
Wortel gekookt, in dikke plakken, gebakken
Spruitjes, gekookt
Naar keuze pindasaus of sesamsaus
Met geroosterde sesamzaadjes bestrooien.

Eet smakelijk,May

De Chinese gemeenschap

China werd in de voorgaande eeuwen geregeerd door verschillende dynastieën. Met de Xinhai-revolutie kwam in 1911 een einde aan de Qing-dynastie in het Chinese keizerrijk. Velen ontvluchtten het land om redenen van armoede en onderdrukking. Ze gingen aan boord van vrachtschepen richting de VS, Zuid-Amerika en het Caribisch gebied en werkten aan boord als kok of manusje van alles. Eenmaal op een bestemming aangekomen, gingen ze aan wal en besloten daar een bestaan op te bouwen.

Tekst: **Quito Nicolaas** Foto's: **Archief Tyrone Wong**

Fontein plantage.

Aan het einde van de negentiende en begin twintigste eeuw bevond Aruba zich nog in het stadium van een agrarische maatschappij met een smalle economische basis en haast geen primaire sector. Hierdoor ontstond een migratiebeweging in de periode 1890-1930 naar onder andere Venezuela, Colombia, Suriname, Curaçao en Cuba. In het laatste decennium van de negentiende eeuw vestigden 2547 arbeiders zich in de Venezolaanse steden Valencia en Puerto Cabello om op de landbouwgronden te werken. In de periode 1911-1920 emigreerden 5944 arbeiders naar het buitenland om daar werk te vinden. Door de interne moeilijkheden in China vervulden de Chinezen de functie van arbeidsreservoir voor het arbeidstekort op Aruba. Als zodanig vormden de Chinezen een belangrijk onderdeel van de social fabric van de Arubaanse samenleving.

Als gevolg van de grote trek van arbeiders naar de omringende landen ontstond een enorm arbeidstekort. Met de vestiging van de olieraffinaderijen Arend Petroleum Company in 1924 en later de Lago in 1928 op het eiland, begon het industrialisatietijdperk op Aruba. Het eiland was niet voorbereid op deze arbeidsintensieve industrie en er moesten arbeidskrachten uit diverse landen worden geïmporteerd. Met de vestiging van de raffinaderijen op Aruba kwam de eerste Chinese immigratiestroom, vaak immigranten uit Trinidad, Suriname en Brits Guyana, op gang.
Kort daarop – tegen eind jaren twintig – volgde een tweede stroom Chinese handelaren die een bedrijf op het eiland startten. In de periode van 1927 tot 1952 kwamen er 27.949 personen naar Aruba om bij de Lago-raffinaderij te werken. Dit leidde tot een explosieve demografische groei van zo'n 63 procent. De verhouding tussen autochtonen en immigranten kwam aardig onder druk te staan. Vera Green bevestigde in haar studie 'Migrants in Aruba' (1974) dat er in die tijd een hoge mate aan positieve interactie bestond tussen inheemsen en immigranten.
De eerste jaren na hun aankomst besteedden de Chinezen om hun bedrijf op te zetten en hun draai te vinden in de nieuwe samenleving. Zij die afkomstig waren uit het Caribisch gebied waren aan de cultuur gewend en hadden weinig moeite om mee te komen. Onder degenen die rechtstreeks van het vasteland van China of Hongkong kwamen was het behoren tot een van de taalgroepen – Mandarijn, Kantonees of Hakka – geen belemmering om met elkaar samen te werken.
De sociale cohesie binnen de groep was vrij sterk en ondanks dat er een subtiel onderscheid wordt gemaakt tussen diegenen die uit Trinidad, Brits Guyana en Suriname dan wel uit Hongkong afkomstig zijn, men is altijd bereid elkaar bij te staan.
Dat het een zeer gehechte groep met een bepaalde hiërarchie is, leiden we ook af uit het feit dat de kapitaalkrachtigen onder hen garant staan voor een landgenoot die niet over voldoende geldmiddelen beschikt of indien hij om een werk- of verblijfsvergunning verzoekt. Uit de studie 'Chinese merchants and families in Aruba' van T. Wong en G. Fun blijkt dat de gemeenschap een eigen soort van underground banking systeem kende.
De welgestelden fungeerden als bankier en zorgden ervoor dat de nieuwkomers een geldbedrag konden lenen, tegen een zachte rente, zodat ze een eigen zaak konden beginnen. Met de ontslagronde in de jaren vijftig bij de Lago-raffinaderij, keerden velen van hen terug naar onder andere Trinidad en Hongkong. Men hielp hun landgenoten in de kosten van de overtocht van en naar het Caribisch gebied.

Midden- en kleinbedrijf

Met de komst van de Chinezen ontstond een verandering in de beroepsbevolking. De meeste inwoners hadden een beroep als hoedenvlechters (995), landbouwers (345), naaisters (340) en timmerlieden (229). Gelet op de structuur van de beroepsbevolking van 1928-1929 zien we enkele nieuwe beroepsgroepen opduiken met opmerkelijke aantallen: koks en keukenmeiden (185) en winkeliers (121).
Traditiegetrouw geeft men de kruidenierswinkel een Chinese naam of wordt deze naar een plaats genoemd. Anderzijds kiest men voor een bedrijfsnaam waarmee men een binding heeft of voor een handelsnaam die een betekenis heeft in de geschiedenis zoals Java, Hongkong, Formosa en Nanking Grocery. Met de naam Java bestaat een binding en refereert men naar de Java-oorlog (1741-1745) waarbij de Chinezen en Javanen een gezamenlijke wapenstrijd voerden tegen de Nederlandse koloniale overheid in Indonesië.
In Nanking, bekend om het Bloedbad van Nanking werd in 1937 een grootschalige massamoord aangericht door het Japanse leger tijdens de Tweede Chinees-Japanse Oorlog, waarbij zo'n 300.000 burgerslachtoffers vielen. Het overgrote deel van de Chinezen hadden een bestaan als winkelier en dreven een buurtwinkel, de zogenoemde grocery.

De tot dan toe bestaande 'shaps' die als aanbouw van een gezinswoning als winkel dienst deden, met een raamverkoop na sluitingstijd, verdwenen langzamerhand uit het straatbeeld. Anderen hadden verspreid over het eiland een restaurant, café, wasserette, stomerij, een meubelstoffering- of kapperszaak. Bekend straatmeubilair zijn de rumshops in de districten, waar deze in de hoogtijdagen op de vrijdagmiddag na vier uur druk werden bezocht door werknemers van de raffinaderij om een biertje te drinken en over de politieke ontwikkelingen op het eiland te praten.
Dat de meeste kruidenierwinkels een Chinese naam dragen, zoals Ling Hop, Kong Hing et cetera, is gerelateerd aan hun identiteit als een soort stempel. Later in de jaren tachtig verkregen deze kruidenierszaken, die meestal ook alcohol, lekkernijen, speelgoed en tabaksproducten verkochten, een Amerikaanse wijk- of stadsnaam als Greenhill, Springfield, Chinatown of een lokale naam als Buchi's, Magriet en Chiquito Grocery.
De beschikbare ruimte van een kruidenierwinkel – maar dit geldt evengoed voor de rumshop, wasserette en restaurant – werd optimaal gebruikt. Zowel de ruimtelijke indeling van de vloeroppervlakte als de uitstalling van de goederen gebeurde op een efficiënte manier. In die jaren werd krantenpapier gebruikt om bijvoorbeeld gezouten vis of varkenstaart in te wikkelen.
Naarmate het vertrouwen tussen winkelier en klant groeide, mocht laatstgenoemde op afbetaling kopen en dit werd keurig in een boekje bijgehouden. Met de quincena – dit is de betaaldag om de veertien dagen voor de Lago-werknemer – wordt de openstaande rekening vereffend en worden opnieuw boodschappen voor de rest van de maand gehaald.
De meeste Chinese winkels waren familiebedrijven, waarbij de kinderen na schooltijd tevens werden ingezet. Bij de tweede generatie zien we nog de bereidwilligheid om het familiebedrijf voort te zetten, maar vanaf de derde generatie kiest men een andere carrière.
Een enkeling ging in de landbouw en veeteelt werken en pachtte een stuk grond van de overheid of zoals in het geval van Fontein van een particulier om een bedrijf te vestigen. Zo werd naast de tuinbouw in Noord en Bubali, de Hydrophonics in Fontein gedreven door Wong Sao Yum en Wong Wau Ging en werd in 1962 door de familie Cheng Kam Chi de 'Chaong Chicken farm' in Pos Abao gevestigd.

op Aruba

Opvoeding

In het onderwijs stonden de Chinezen te boek als knappe koppen. Met name op het gebied van rekenen – men was al vertrouwd met het gebruik van een telraam voor het rekenen – en in wiskunde waren ze goed onderlegd. Voor Chinese kinderen wordt de lat hoog gelegd: met hard studeren wordt bedoeld een 8 of 9 halen voor een proefwerk of tentamen en men neemt geen genoegen met een lager cijfer. De ouders hebben een hoog verwachtingspatroon van hun kinderen en ze moeten de talen goed beheersen, daar deze eenmaal onmisbaar zijn in het economisch verkeer.

De leer van Confucius (551-479 voor Christus) heeft met name het leven van de Han-Chinezen in China, Korea, Japan, Taiwan, Singapore en Vietnam sterk beïnvloed. De zes basiswaarden van het Confucianisme – menselijkheid, kinderlijke gehoorzaamheid, rechtvaardigheid, fatsoen, wederkerigheid en trouw – staan centraal in de Chinese opvoeding. De opvoeding is daarnaast gericht op socialisatie van het kind, de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van de tiener.

In concreto wordt de jongere bepaalde normen en waarden bijgebracht en dat men respect voor ouderen moet tonen, in een dialoog niet naar elkaar schreeuwt of met verheffende stem spreekt en te allen tijden beleefd moet zijn.

Ofschoon de meesten de middelbare school hadden afgemaakt, belandden enkelen wier ouders minder draagkrachtig waren achter de toonbank om hun ouders te helpen in het familiebedrijf. Anderen kozen ervoor om het eiland te verlaten om een studie in de VS, Canada of in Nederland te volgen. Als ze eenmaal hun studie hadden afgerond keerden ze terug om op Aruba emplooi te vinden.

Een voorbeeld van hen die het ver hadden gebracht is dr. Teo Lin en dr. Edward Cheung die werkzaam is bij de NASA en naar wie tegenwoordig een middelbare school in San Nicolas is genoemd. Velen van hen zijn later terechtgekomen in het onderwijs als leraar aan de technische- of middelbare school. Uit de gegevens in het boek van T. Wong en F. Fun kun je door verder onderzoek afleiden dat de tweede en derde generatie hoog opgeleid is en functies als onder meer piloot, manager, econoom, internist of ICT'er bekleedt.

Gemengde huwelijken

De integratie van Chinezen in de gemeenschap en de beheersing van het Papiamento verliep geleidelijk. Ofschoon thuis Chinees of Engels werd gesproken spraken de ouders soms in gebrekkig Papiamento hun klanten toe, die hen de spreekvaardigheid in de eigen taal aanleerden. De kinderen leerden op het schoolplein en via hun schoolvrienden het Papiamento.

Als kruidenier kreeg men altijd veel uitnodigingen voor een communie- of huwelijksfeest en men greep de kans aan om de Arubaan beter te leren kennen en de band met de andere cultuur te verstevigen. PR-functionaris Sandra Sue zegt hierover: "We mochten met de kinderen van de buren spelen, alleen als mijn ouders hen kenden. Hetzelfde gold voor een uitnodiging voor een kinderfeest of een huwelijksfeest, dat alleen werd bijgewoond als mijn ouders het gezin goed kenden."

Wie dacht dat de integratie pas in de jaren zeventig begon heeft het mis. Al in 1929 trouwde Chai Kow met Petra Arends en het aantal huwelijken tussen een Chinees en een Arubaanse nam jaarlijks toe. Andersom komt het vanaf de tweede generatie ook steeds vaker voor dat een Chinese vrouw met een Arubaan trouwt. Vanaf de jaren zeventig komen we steeds vaker familienamen tegen als Briesen, Croes, Dirksz, Geerman, Ras, Williams, Erasmus en Dijkhoff als voorbeeld van een gemengd huwelijk tussen een echtpaar met een Caribische en Oost-Aziatische achtergrond. Van de eerste generatie vrijgestelde Chinezen die in de beginjaren van hun verblijf een scharrel hadden is bekend dat zij een kind hadden verwekt bij Arubaanse dames. Jaren later zouden ze eenmaal getrouwd met een Chinese vrouw, het kind alsnog erkennen. In het Caribisch gebied – met name in Trinidad & Tobago – zien we een vergelijkbaar verschijnsel optreden.

Culturele beleving

De Chinese club die in 1948 werd gebouwd als vervanging van het in 1945 gehuurde clubgebouw Hsin Sang Sar (New Life Club) had evenals de Bonaire-, Suriname- en St. Maarten club de taak om de integratie van de verschillende groepen te vergemakkelijken.

De Chinese club kende een gevarieerd aanbod aan activiteiten en heeft een ongekende bijdrage geleverd aan de persoonlijke vorming en ontplooiing van haar leden. Zo beschikte de club onder andere over een leeskamer waar Chinese kranten en boeken gelezen konden worden. Met het Chinese Nieuwjaar werd door mannen verkleed als vrouwen een dramastuk – naast muziek – ook een dansvoorstelling opgevoerd.

Op het sportieve vlak behoorden van de Chinese club basketbalspelers als William Tang en George Lee tot de toppers van het eiland. Bij tafeltennis waren de gebroeders Patricio en Elgin Nicolaas gedurende lange tijd onverslaanbaar.

In de jaren zeventig werden de bioscopen overstroomd door het fenomeen van de Kung Fu-films die in de Drive-In in groten getale werden bezocht door gezinnen in hun trucks. Het was een uniek moment om de Chinese identiteit – in de films kwam de beheersbaarheid van de techniek, concentratie en toewijding tot uiting – te verstevigen. Drie vaardigheden die vereist zijn om in het leven succesvol te zijn en op hun lijf zijn geschreven.

Op het cultureel-literaire vlak zien we in de jaren tachtig Philomena Wong, Tico Croes, Atan Lee en Isaac Chin, die allen volledig geïntegreerd waren, als dichter, cultuurmakelaar en schrijver, de kop opsteken. Met name Atan Lee heeft als redacteur van het blad Amistad en als organisator van de Miss Teenage en Miss Aruba verkiezingen en andere culturele manifestaties een steentje bijgedragen aan de culturele ontwikkeling.

De Chinese gemeenschap staat model voor hoe je als immigrant een bijdrage kunt leveren aan de opbouw van een land.

Chinese Club leden en familie, 10 oktober 1948.

Het getuigschrift

De werkgever is verplicht bij het einde van de arbeidsovereenkomst de werknemer op zijn verzoek een getuigschrift uit te reiken. Daarbij wordt geen onderscheid gemaakt op welke wijze de arbeidsovereenkomst is geëindigd: opzegging, ontbinding door de rechter of met wederzijds goedvinden.

Tekst: **William ten Veen**

De wet bepaalt dat een getuigschrift in ieder geval moet bevatten een juiste opgave omtrent: (i) de aard van de verrichte werkzaamheden en (ii) de begin- en einddatum van de arbeidsovereenkomst. Alleen als de werknemer daar expliciet om vraagt moet in het getuigschrift verder worden vermeld: (iii) de wijze waarop de werknemer aan zijn verplichtingen heeft voldaan en (iv) de wijze waarop de arbeidsovereenkomst is geëindigd. Als de werknemer een getuigschrift ontvangt waarin bovengenoemde onderwerpen niet voorkomen, kan hij een aanvullende verklaring eisen van de werkgever. Dit moet de werknemer wel zo spoedig mogelijk doen.

Hoewel niet opgenomen in de wet dient het getuigschrift door een daartoe bevoegde persoon namens de werkgever te worden ondertekend. Dagtekening lijkt geen vereiste, mede gezien de verplichting om de begin- en einddatum van de arbeidsovereenkomst op te nemen in het getuigschrift. Als de werknemer na het einde van de arbeidsovereenkomst te lang wacht met het verzoek tot uitreiking van een getuigschrift, moet worden aangenomen dat de werknemer van zijn recht op uitreiking van een getuigschrift afstand heeft gedaan. Wat 'te lang' is zal door een rechter in de concrete omstandigheden van het geval worden bepaald.
Indien de werknemer door de wijze waarop de arbeidsovereenkomst is geëindigd schadeplichtig is geworden, dan is de werkgever gerechtigd dit in het getuigschrift te vermelden. Dit is echter geen verplichting. Een werknemer is onder andere schadeplichtig wanneer hij een te korte opzegtermijn in acht heeft genomen.
Wat betreft de wijze waarop de werknemer heeft voldaan aan zijn verplichtingen, is een algemene formulering als 'behoorlijk vervullen van de bedongen werkzaamheden' voldoende. Een minder tevreden werkgever mag mindere kwalificaties gebruiken en hoeft geen feiten te noemen. De kwalificaties mogen niet te vaag zijn.

De werknemer die op zijn verzoek geen, een onjuist of een onvolledig getuigschrift ontvangt, kan bij de rechter afgifte van een getuigschrift dan wel een verbeterd of aangevuld getuigschrift vorderen. Dit kan gepaard gaan met een dwangsom voor iedere dag dat de werkgever niet aan zijn verplichtingen uit de wet voldoet. Logischerwijs kan de werknemer daarbij niet meer eisen dan de wet oplegt als verplichting aan de werkgever.

De wet bepaalt dat de werkgever die weigert het gevraagde (volledige) getuigschrift af te geven of die in het getuigschrift tegen beter weten in onjuiste mededelingen opneemt, tegenover de werknemer aansprakelijk is voor daardoor veroorzaakte schade. De werknemer dient deze schade te bewijzen, hetgeen niet altijd eenvoudig zal zijn. Vaak zal de schade niet nauwkeurig vast te stellen zijn. In dat geval is de rechter bevoegd de schade te schatten naar redelijkheid en billijkheid.

Is het getuigschrift voorzien van een kenmerk bestemd om over de werknemer een mededeling te doen, die niet in de bewoordingen van het getuigschrift is vervat, dan is de werkgever tevens verplicht schade te vergoeden. Dat klinkt nogal cryptisch. Meer concreet: de Hoge Raad bepaalde al in 1952 (NJ 1953, 307) dat een gekartelde onderrand van het getuigschrift een verboden kenmerk is. Gebruik in die tijd in een bepaalde branche was dat bij ontslag met wederzijds goedvinden de werknemer een ontslagbewijs wordt verstrekt. De werkgevers in deze branche hadden gezamenlijk besloten het getuigschrift en het ontslagbewijs op één vel papier te laten drukken. Het overgrote deel van het vel papier beslaat het getuigschrift. Het ontslagbewijs is een smal strookje dat door middel van een geperforeerde scheurlijn van het eigenlijke getuigschrift kan worden gescheiden. Door het ontslagbewijs er af te scheuren, waardoor een getuigschrift met gekartelde rand overbleef, was het duidelijk dat het ontslag niet met wederzijdse instemming had plaatsgevonden. De Hoge Raad vond deze wijze van 'mededelen' niet toelaatbaar.

Veel werkgevers vragen aan sollicitanten of zij een getuigschrift van hun oude werkgever(s) kunnen en willen overleggen. De functie van het getuigschrift is mede, dat het aan derden kan worden getoond. De verplichting dat niet tegen beter weten in onjuiste mededelingen mogen worden opgenomen, strekt ook ter bescherming van de belangen van (toekomstige) werkgevers. Een derde die afgaat op deze onjuiste mededelingen van de werkgever kan zijn eventuele schade verhalen op de 'oude werkgever'.

Mr William ten Veen is advocaat en partner bij BBV Legal
tenveen@bbvlegal.com

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL
1 triller (muz.), **5** verongelukken, **9** lage temperatuur, **11** soort hert, **12** tandpijn, **15** afgemat, **16** vuurtje, **18** Londense wijk, **20** insnijding, **22** Turks gerecht, **25** delfstof, **27** goed gekookt, **28** gepelde gerst, **29** kunstleer, **31** klappen, **33** ethische norm, **36** soort gebak, **38** lusthof, **40** blut, **41** klavecimbel, **44** groot water, **45** vertragingstoestel, **46** ineens, **47** gekeperde wollen stof.

VERTICAAL
1 sleepnet, **2** leerling (Fr.), **3** zwaardwalvis, **4** in orde, **5** wedstrijdbeker, **6** in het jaar (Lat.), **7** geestigheid, **8** niemendal, **10** eiland in de Oostzee, **13** moeilijkheid waarvoor men geen oplossing ziet, **14** alcyone, **17** talrijk, **19** lastercampagne, **21** deel van het lichaam, **23** Ierland (op auto's), **24** Turkse titel, **26** duur, **29** lus, **30** bloem, **32** wereldlijk geestelijke, **34** ferment, **35** bijna-bisschop, **37** nagalm, **39** per, **42** mevrouw (Eng. afk.), **43** ampère.

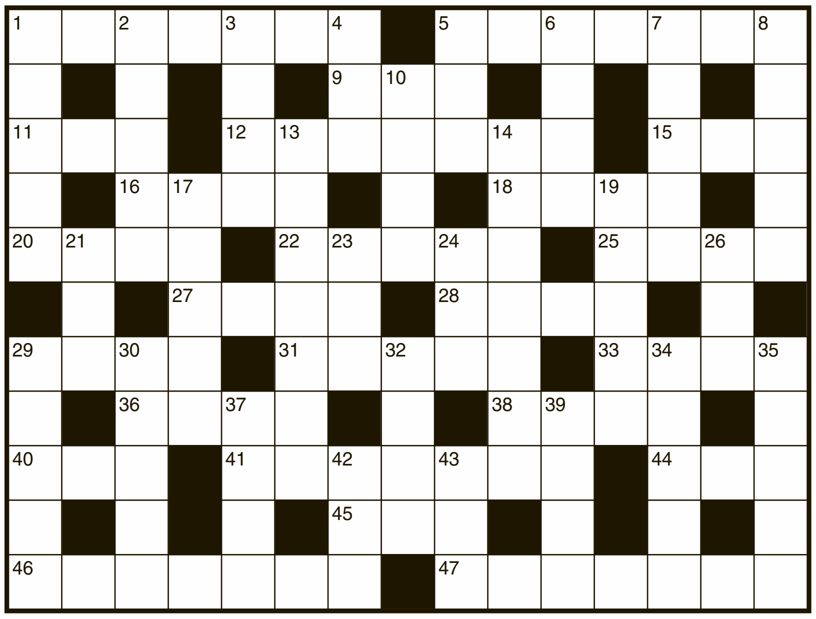

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

L. v.d. Roest
Camacuri 31
Aruba

Willem de la Parra
Kaya Ruda 15
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantoooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

ZWEEDSE PUZZEL

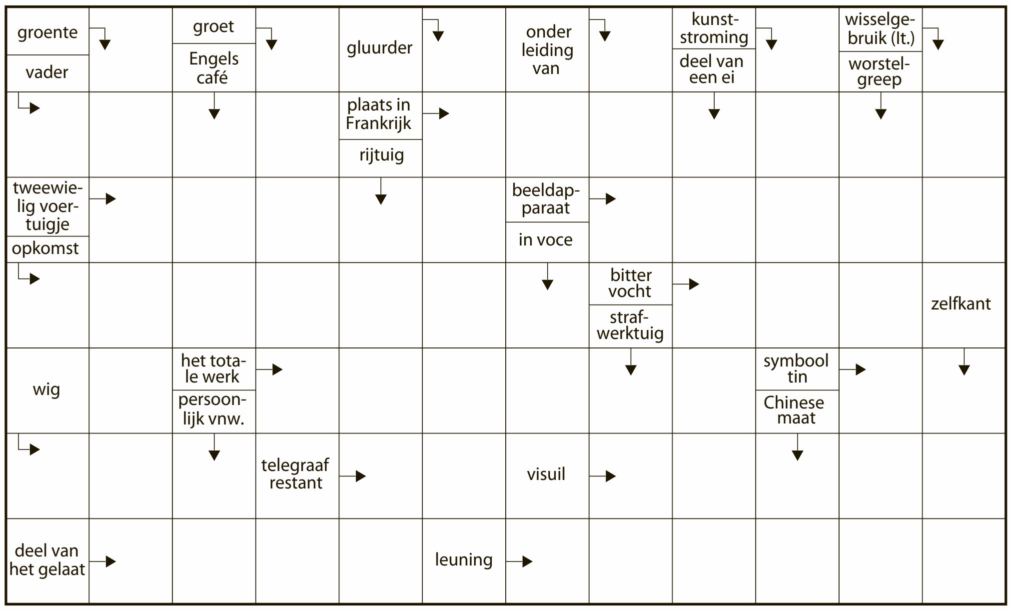

CRYPTOGRAM

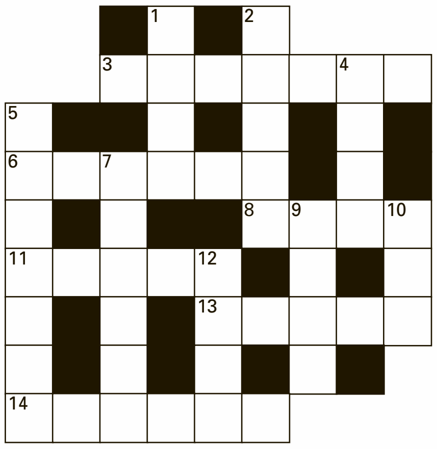

HORIZONTAAL:
3. Flink bang geweest (7); **6.** Ierse jas (6); **8.** Geen eenvoudig karweitje voor een breister! (4); **11.** Mooie voorstelling (5); **13.** Boeien(de) schaatsen (5); **14.** Op de hoogte van het laatste voorschrift (6).

VERTICAAL:
1. In dat gebouwtje is het allesbehalve rustig! (4); **2.** Komt over de vloer in de omgeving (5); **4.** Het bezit van ons dat Britten hebben (4); **5.** Zeker het werk van een grove aannemer? (7); **7.** Breekt onzedelijk af (6); **9.** Organen om aan te pakken (4); **10.** Soort vlot (3); **12.** Lichaamsdelen die opzwellen (4).

WOORDZOEKER

B	E	O	O	R	D	E	L	E	N	G	T	E
O	R	N	IJ	N	O	K	F	E	O	R	P	R
V	K	P	A	J	N	T	K	F	N	B	E	E
E	E	A	S	W	E	E	L	E	E	D	A	T
N	N	I	V	L	I	E	G	E	N	N	E	T
K	T	Z	E	P	A	A	M	O	E	I	E	E
A	E	M	S	R	W	A	T	E	R	M	A	N
M	L	O	Z	P	W	S	P	C	L	D	A	I
E	IJ	B	E	I	R	E	O	L	S	T	L	R
R	K	I	B	E	M	P	K	U	I	O	P	E
E	K	L	T	I	Y	R	T	K	V	E	A	S
K	C	O	Z	H	E	O	C	R	E	I	D	K
R	I	F	K	A	T	T	E	N	E	R	N	I
U	T	O	R	N	M	E	S	J	E	A	K	M
I	S	O	S	O	I	G	N	E	R	E	N	O
S	K	N	O	K	K	E	I	C	R	A	S	H

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

AALPAD
BEOORDELEN
BIETSER
BOVENKAMER
CRANK
CRASH
DROGEN
EERVOL
EFFENEN
EIERWEKKER
EMELT
EREKRUIS
ERKENTELIJK
ESKIMO
HYPOCRIET
INSECT
KATTEN
KIEPWAGEN
KNOKKE
LENGTE
MEELTOR
MELET
MOBILOFOON
ONDER
PROEFKONIJN
PROTEGE
RIJPEN
SERINETTE
SLAAPLIED
SLOERIE
SOIGNEREN
SPIEKEN
STICK
TABOE
TAIWAN
TERSTOND
TORNMESJE
VLIEGEN

© Sanders Puzzelboeken/151114

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

		1		9		8	3	
		8			5	6		
4		6	1	3				7
	5			8	4		1	
3		4						5
8				2				9
				6		9	7	2
	4		9		2			
6	2							3

HEAVY

1						9	2	
					3	1		
					5		8	
	9		3	8				
			1			4		
					4		3	7
		4				2		
9							5	
			6		7		1	

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

5	1	4	3	6	9	7	8	2
6	8	7	5	4	2	9	3	1
3	2	9	7	1	8	5	4	6
7	9	3	1	2	5	8	6	4
2	4	5	6	8	7	1	9	3
8	6	1	9	3	4	2	7	5
1	7	2	4	9	6	3	5	8
4	5	8	2	7	3	6	1	9
9	3	6	8	5	1	4	2	7

Heavy

7	9	4	2	8	1	5	6	3
3	5	1	6	9	7	4	8	2
6	2	8	3	5	4	1	9	7
4	1	3	9	7	8	2	5	6
5	7	9	4	2	6	8	3	1
8	6	2	5	1	3	7	4	9
9	8	5	7	6	2	3	1	4
1	4	7	8	3	9	6	2	5
2	3	6	1	4	5	9	7	8

Cryptogram:
Horizontaal: 3. Balling; 6. lossen; 8. trom; 11. vorst; 13. wenen; 14. remweg.
Verticaal: 1. Hals; 2. klant; 4. Nero; 5. klavier; 7. stroom; 9. rond; 10. min; 12. twee.

Woordzoeker: OPGROEIEN

Zweedse puzzel

	L		V		M		E		S		O
V	E	L	O		U	I	T	S	T	E	L
	Z	E	L	F	S		A	A	R	D	E
B	E	K	O	R	E	N		M	O	E	
	R		P	A	U	L	U	S		L	T
N	E	P		S	M		R	O	K	E	N
	S	P	I	E		T	E	N	A	N	T

Prijspuzzel

S	T	R	A	A	T		K		A	L	A	S	K	A
	R			S	H	O	A	R	M	A			N	
P	O	R	T	E	E		N		A	R	A	G	O	N
	O	O	R		S	O	O	R	T		A	R	E	
I	N	S	I	D	E	R		A	I	R	M	A	I	L
		T		U		E	G	M		U		S		
S	T	O	F	F	I	G		E	D	E	L	M	A	N
	A	C	E		N	O	N	N	A		O	U	D	
A	F	K	E	E	R		A		M	O	S	S	E	L
	E			O	I	R	B	A	A	R			P	
A	L	B	A	S	T		IJ		R	E	C	H	T	S

Work & Travel met Elton

Hoe meer hij reist, hoe meer hij van Curaçao gaat houden. Voorlopig is hij echter nog op wereldreis. Docent Aardrijkskunde Elton Sint Jago doet in de Ñapa maandelijks verslag van zijn belevenissen.

O'zbekiston Respublikasi

Nieuwsgierigheid en goede verhalen van anderen leidden mij naar Oezbekistan. Veel Oezbeekse steden liggen langs de vroegere 'Zijderoute'. Het land was veel makkelijker om rond te reizen dan ik verwacht had; en lekker goedkoop!

Tekst: **Elton Sint Jago**

Geld wisselen in Oezbekistan gebeurt vooral op de markt, waar je een zakvol biljetten mee krijgt. Eén Amerikaanse dollar was officieel circa 2450 Som en op straat 4000 Som waard, terwijl het biljet met de hoogste waarde slechts 5000 Som bedraagt! In Oezbekistan ging ik met nog meer mensen op de foto vergeleken met Kazachstan en ik werd vaak aangesproken door mensen die echt geïnteresseerd waren om te horen waar je vandaan kwam enzovoort. Deze mensen willen alleen even hun Engels oefenen en vragen geen geld, zoals in India.

Ik begon in de hoofdstad Tashkent met 3 miljoen inwoners. Een redelijk moderne en schone stad met brede hoofdwegen. Twee Oezbeekse studenten hebben mij en een groepje uit de hostel rondgeleid. We gingen onder andere langs het Amir Temur Plein (Tamerlane of Timoer Lenk, een krijgsheer uit de veertiende eeuw die als een held gezien wordt) en het onafhankelijkheidsplein Mustakillik. In 1991 werd Oezbekistan onafhankelijk van de voormalige Sovjet-Unie.

De Chorsu Bazaar is een hele grote en bruisende markt, een perfecte plaats om het dagelijks leven van Tashkent mee te maken. Hier zag ik hoe het traditionele 'non' (Oezbeeks brood) in de speciale ovens gebakken wordt. Verder bezochten we het mooie Hazrat Iman complex, genoemd naar de eerste iman van Tashkent, dat bestaat uit een moskee en een madrassa. Oezbekistan kent veel madrassa's, islamitische onderwijsinstellingen, en de meeste zijn tegenwoordig monumenten. Vanuit de Tashkent TV-tower kon ik van het uitzicht over heel Tashkent genieten, alleen mocht je helaas geen camera meenemen.

Samen met een Belgische meid nam ik de trein richting Samarkand. Samen hebben we veel bezocht en gedaan, maar vaak deden we ook ons eigen ding en dat was fijn. Samarkand is de op drie na grootste Oezbeekse stad en staat bekend om zijn islamitische architectuur. Registan is een plein met drie madrassa's, prachtig en indrukwekkend gedecoreerd met veel details. Een gids heeft mij rondgeleid om meer over de gebouwen te leren. Bij het Shah-i-Zinda Ensemble waren er ook fantastische details en decoraties aan de muur van de mausoleums. Een neef van profeet Mohammed zou hier zijn begraven en zodoende is het een belangrijke plek geworden. Bij Gur-e-Amir (Amir Temur Mausoleum) ligt het graf van Amir Temur en van zijn nakomelingen. Ook bezocht ik het Observatorium en museum van Ulugbek, een Oezbeekse astronoom die in de vijftiende eeuw veel bereikt en ontdekt heeft in de astronomie. De Siob Bazaar kon ik niet missen om wat fruit te kopen; en geld te wisselen!

Via een organisatie heb ik voor twee nachten een 'home-stay' geregeld in Sentyab, een dorp bij de Nuratau bergen. Mijn gastgezin sprak geen Engels dus communiceren ging met gebaren en wat Russische woordjes. Sentyab is erg rustig en de meeste mensen leven van de veehouderij. Er zijn veel jongeren in het dorp die vaak bij de school samenkomen om te voetballen of volleyballen en ik mocht ook meedoen. Vlak achter het huis heb ik een heuveltje beklommen en genoot ik van mooie uitzichten over het dorp en de bergen. Ik heb door het dorp en langs de rivier gewandeld en wilde graag dieper de bergen in, maar ik wist de weg niet. Vanwege de taalbarrière was het moeilijk uitleggen en men had geen kaart van het gebied.

De Registan in Samarkand.

Dat was jammer want veel anders was er niet te doen in Sentyab. Maar het was toch een ervaring waar ik geen spijt van heb.

Ik reisde verder naar Bukhara, de op een na vijfde Oezbeekse stad. Ook Bukhara kent veel monumenten, te veel om op te noemen. Mijn guesthouse was gunstig gelegen in het oude centrum, dichtbij het mooie Lyabi Hauz Ensemble met zijn vijver omgeven door madrassa's, cafeetjes en restaurants. Het mooiste vond ik de Miri-Arab madrassa en de Poi-Kalyon moskee met zijn imposante minaret. Het immense Ark Fort, gebouwd in de vijfde eeuw met zijn dikke, hoge muren kon ik niet missen. Samen met andere reizigers huurde ik een taxi om een aantal plekken buiten het centrum te bezoeken. We bezochten onder andere het Sitorai-Mohi Hosa Palace. Gebouwd eind negentiende eeuw, het was een soort 'weekendhuis' van de laatste order (emir) van Bukhara, Said Alim Khan. Het complex bestaat uit een grote tuin met een vijver en verschillende gebouwen die van binnen mooi gedecoreerd en gemeubileerd zijn met Russische en West-Europese meubels. Op mijn laatste avond in Bukhara had ik een 'date' met een Oezbeekse en we hebben samen gegeten. Ook hebben we 'samsa' op, een Oezbeekse pastei in de vorm van een driehoek. Terug in Tashkent vertrok ik vanuit de luchthaven naar mijn volgende bestemming.

Nuratau bergen, Sentyab.